

Kulturlandskapsinventering, arkeologi steg 1

Planerad utbyggnad av
Kristianstad Golfklubb
Västra Tället
Åhus socken
Kristianstads kommun
Skåne

Bo Bondesson Hvid
2003

Kulturlandskapsinventering, arkeologi steg 1

Planerad utbyggnad av
Kristianstad Golfklubb
Åhus socken
Kristianstads kommun
Skåne

Bo Bondesson Hvid

Omslagsbilden visar ett av de möjliga fornlämningsområden, område D, som identifierades vid kulturlandskapsinventeringen.
Foto från sydväst.

Kulturlandskapsinventering, arkeologi steg 1

Planerad utbyggnad av Kristianstad Golfklubb Västra Tället Åhus socken Kristianstads kommun Skåne

Vid kulturlandskapsinventeringen identifierades fyra områden som tolkats som förhistoriska boplatser eller förhistoriska aktivitetsområden. I de fyra områdena påträffades också slagna och brända flintor. I området finns även tre gränsvallar och en äldre åkeryta.

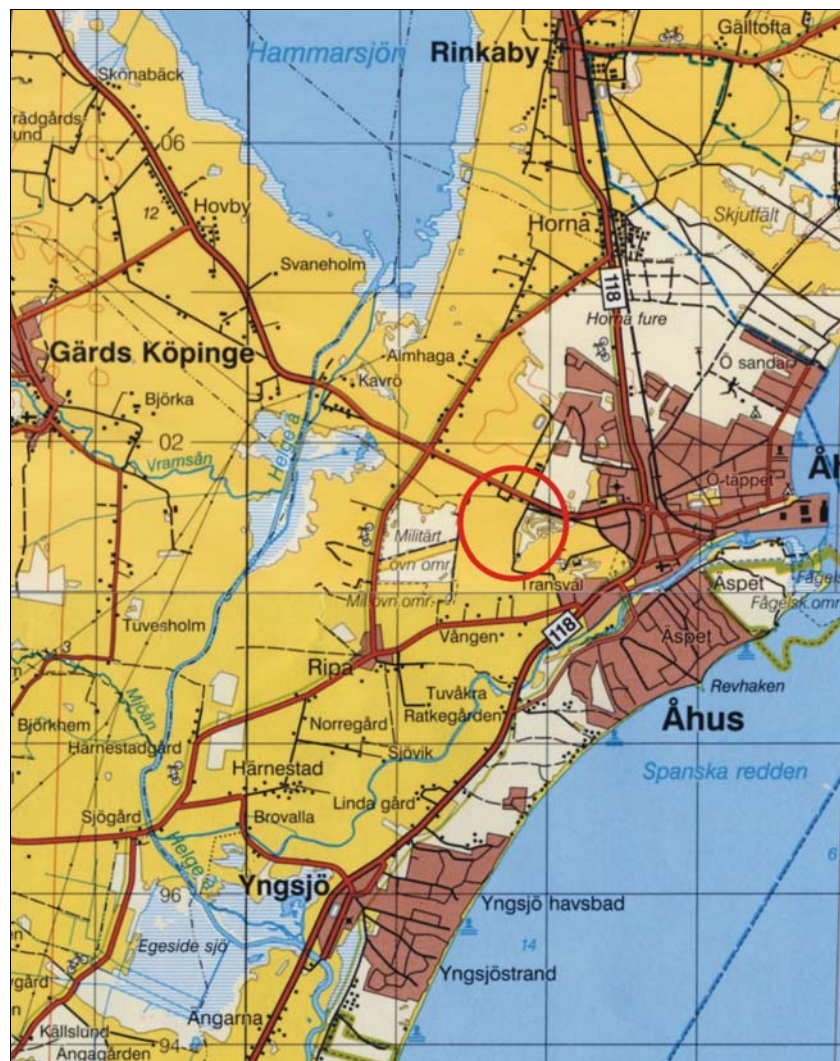

Fig. 1. Området där kulturlandskapsinventeringen genomfördes markerad på utdrag från Blå kartan. Figuren är sammanfogad av två blad.
Skala 1:100 000.

Inledning

Kristianstad golfklubb planerar för utvidgning och omstrukturering av sin golfbana, fig. 2. Vårt uppdrag har bestått av att genomföra en kulturlandskapsinventering med inriktning på fornlämningar. Arbetet har bestått av arkivstudier, fältarbetsdel och rapportarbete. Målet har varit att undersöka om det inom områdena för utbyggnad och omstrukturering av golfbana finns platser där fornlämningar kan komma att inverka på det fortsatta planeringsarbetet. Arbetet betecknas som steg 1 i en process där ett andra steg kan bestå av provschaktsgrävning i form av arkeologisk utredning enligt beslut av länsstyrelsen.

Fältarbetet utfördes av Bo Bondesson Hvid och Marie Olsson den 17 november 2003.

Metod

Arkivarbetet har bestått av genomgång av Fornminnesregistret och genomgång och analys av historiskt kartmaterial. Fältarbetet utfördes som en inventering som omfattat topografisk analys och översiktlig ytfyndsinventering, samt rapportarbete.

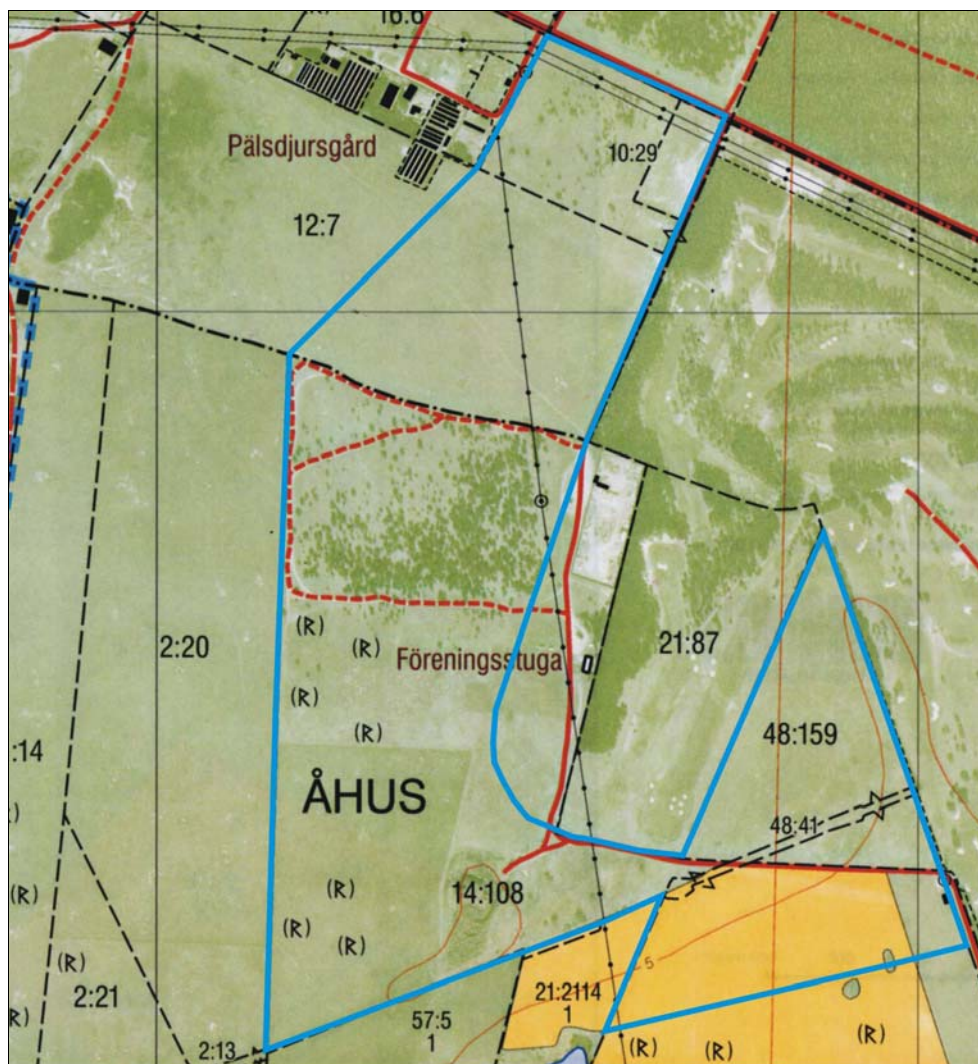

Fig. 2. Området där kulturlandskapsinventeringen genomfördes markerat med blå ram. Utdrag från Fastighetskartans blad 3E 0a Horna. Skala 1:10 000.

Förutsättningar

Kristianstad golfklubbs nuvarande bana är belägen i och vid Västra Tället i Åhus västra utkant. Klubben planerar för utbyggnad och omstrukturering av den etablerade banan. De planerade nya banorna skall i huvudsak förläggas till ett område väster om nuvarande golfbana, Åhus 10:29, 12:7 och 14:108, men även i ett tidigare outnyttjat område beläget i de sydvästra delarna av golfbanan, Åhus 48:159 och i ett parti söder därom, fig. 2. Det sammanlagda planområdet är ungefär 45 ha.

Topografin i området är relativt flack med inslag av några större och mindre höjdparter. Marknivån varierar mellan någon och upp emot åtta -tio meter över havet. Utbyggnadsområdet utgörs av, förutom ett mindre skogsbeväxt parti i de nordöstra delarna, öppen mark. De öppna markerna består av ängsmark och en mindre del i sydöst av åkermark. Jordarten i området utgörs huvudsakligen av isälvsavlagringar med inslag av sand och flygsand i de södra delarna.

Åhus och trakten runt Åhus är rik på fornlämningar och en registrerad boplatz, RAÄ 22, finns inom de sydöstra delarna av nuvarande golfbana, fig 3. Inga uppgifter finns om att boplatzen undersökts. I de sydvästra delarna av det aktuella utbyggnadsområdet finns på fastighetskartan också ett antal (R)- markeringar, dessa kan dock inte återfinnas i fornminnesregistret. I närområdet finns också ett antal registrerade och undersökta fornlämningar. Dessa utgörs huvudsakligen av boplatzlämningar.

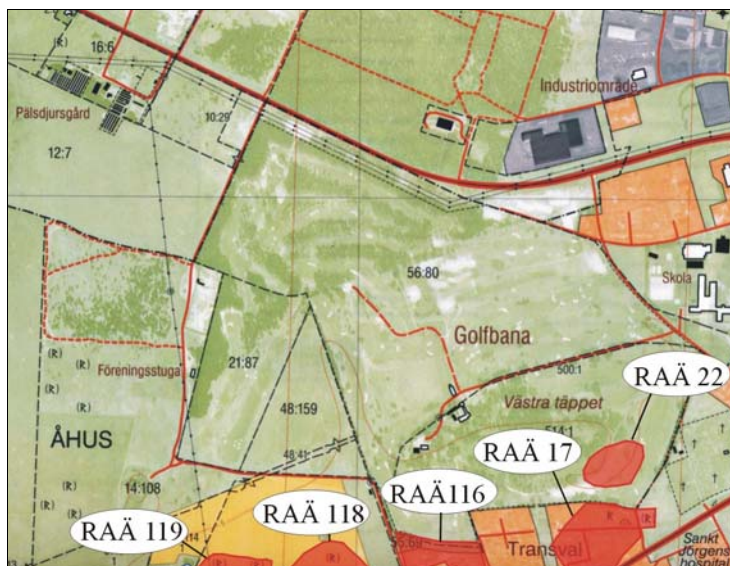

Fig. 3. Registrerade fornlämningar inom och i golfbanans närhet. RAÄ 22, 116, 118 och 119 utgörs av boplatser. RAÄ 116 är undersökt och borttagen. RAÄ 17 är en grund efter ett spetälskehus från år 1252, i RAÄ 17 ingår också ett område där medeltida kulturlager påträffats.

Utdrag från Fornminnesregistrets karta och Fastighetskartans blad 3E 0a Horna.

Skala 1:20 000.

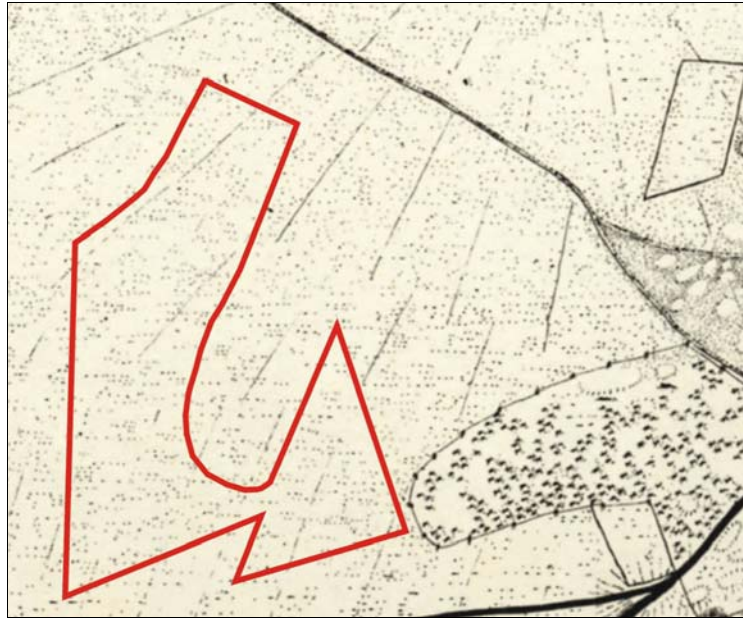

Fig. 4. Det planerade utbyggnadsområdet markerat på utdrag från Skånska Rekognosceringskartans blad VII 2Ö. Till höger syns ett med gårdsgårdar hägnat område, Västra Tället. Skala 1:20 000.

Enligt Skånska Rekognosceringskartan 1812-1820 är hela området betecknat som ängs-
mark och har utgjort utmark, fig. 4. Från medeltiden och fram till skiftesreformen var
utmarken den av byarna gemensamt ägda, icke odlade jorden. Utmarken låg oftast i ut-
kanten av byarnas odlade mark och kunde vara gemensam för flera byar. På Häradskar-
tan, karterad 1929-1930, är delar av området markerad som åkermark, fig. 5.

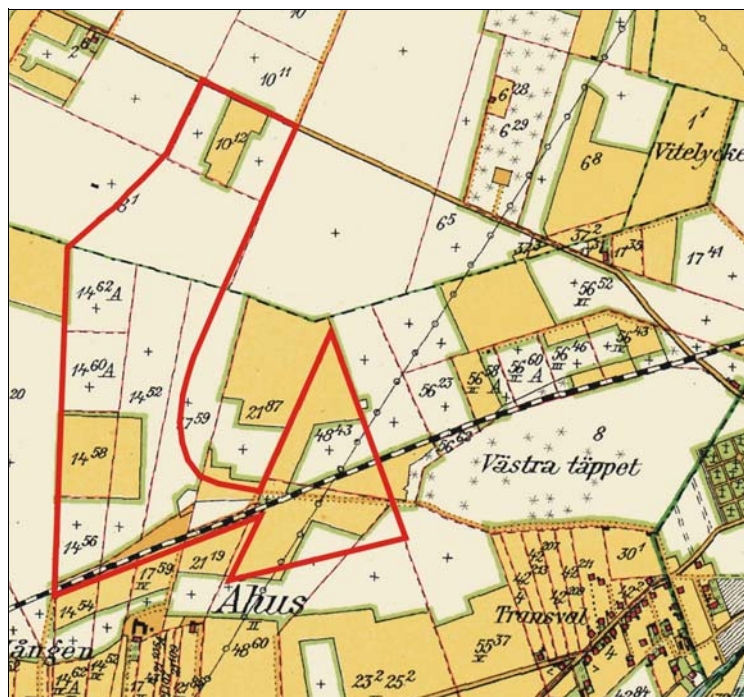

Fig. 5. Utbyggnadsområdet markerat på utdrag från Häradskartan. Till höger syns Västra Tället. Den järnväg som är markerad är en del av linjen mellan Everöd och Åhus. Skala 1:20 000.

Inventeringsresultat

Vid inventeringen identifierades tre välavgränsade områden med indikationer på förhistoriska boplatser, A-C, och ett större sammanhängande område, D, inom vilket ett flertal till ytan mindre områden som kan utgöra fornlämningar iaktogs, fig. 10 och 11 längst bak i rapporten. De antikvariska bedömningarna rörande möjliga fornlämningsområden har gjorts utifrån de topografiska förutsättningarna i kombination med på markytan funna flintor.

Vidare iaktogs tre avgränsningsvallar, E-G, och en äldre åkeryta, H, fig. 10 och 11. Vid inventeringstillfället var samtliga ytor inom området beväxta, men i anslutning till de många kaninhål som grävts av i trakten bosatta kaniner observerades på många platser såväl slagen som bränd flinta.

Område A

I den norra delen av utbyggnadsområdet finns en större gräsbeväxt förhöjning, delområdet A. Området som är ungefär 200x100 meter stort fortsätter åt öster in i det nuvarande golfbaneområdet. Topografiskt utgör förhöjningen, en svag sluttning åt syd och sydost, ett lämpligt boplatsläge. Ytterligare boplotsindikationer är de brända och slagna flintor som påträffades på ett flertal platser inom delområdet.

Fig. 6. Bilden visar delområde A i den norra delen av planområdet.
Foto från söder

Område B

Område B som är ungefär 500x300 meter stort är beläget i den västra delen av utbyggnadsområdet, fig. 10 och 11. Delområdet som utgörs av en markförhöjning fortsätter åt väster utanför utbyggnadsområdet. Stora delar av området är beväxt med delvis tät tallskog. I söder finns en markant i ungefär nord-sydlig riktning orienterad förhöjning. Strax norr om förhöjningen sluttar markytan något mot norr för att sedan åter höja sig. Söder om förhöjningen är markytan väsentligt lägre. Den nord-sydligt orienterade förhöjningen är en strandvall som bildats under en period då havsytans nivå varit mycket hög. Havsytans nivå har i trakten varierat betydligt under olika tider, fig 6.

I området innanför strandvallen som topografiskt utgör ett lämpligt läge för boplatser under äldre stenålder påträffades på ett flertal platser slagna och brända flintor. En tvärpil, en typ av pilspets tillverkad av flinta, som dateras till äldre stenålder och i viss mån till yngre stenålder har påträffats inom delområdet (Edring 2001).

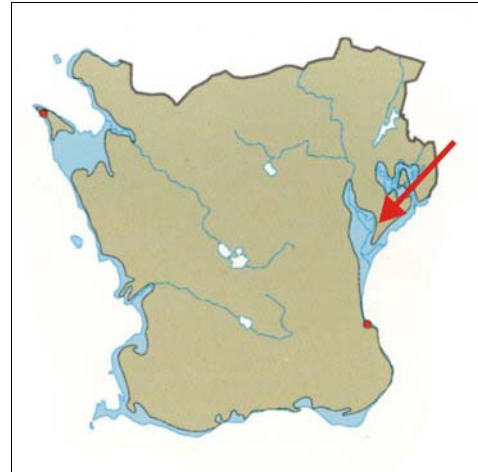

Fig. 6. Kartan visar förhållandet land och hav för 6000 år sedan. Pilen visar på planområdets ungefärliga läge. Ur Atlas över Skåne.
Skala 1:2 500 000.

Fig. 7. Bilden visar en del av den gamla strandvallen som avgränsar delområde B åt söder.
Foto från söder.

Område C

Område C, beläget i åkermark i den sydligaste delen av utbyggnadsområdet utgörs av en syd- och sydvästsluttning. I delområdet som är ungefär 200 x 250 meter stort observerades enstaka slagna flintor, fig. 10 och 11. På Häradskartan, i aktuellt område karterad 1929-1930, finns en del av Gärds Härads Järnväg markerad, fig. 5. Den markerade delen, sträckan Everöd-Åhus, öppnades under vintern 1883 och lades ner sommaren 1936. Järnvägen vars sträckning till delar sammanfaller med nuvarande vägnät har legat på ungefär den högsta punkten inom delområdet, fig. 5.

Område D

Område D är inte ett sammanhängande fornlämningsområde. I det ungefär 350 x 500 meter stora delområdet som i norr gränsar mot område B finns ett flertal större och mindre förhöjningar av markytan, fig. 10 och 11. På markytan fanns inom dessa förhöjningar slagna och brända flintor. Markförhöjningarnas yta varierar mellan ungefär 10x10 meter upp till ungefär 20x25 meter. Inom delområdet finns också ett större och ett mindre jordfast stenblock, fig. 9.

Gränsmarkeringar E-G och H en äldre åker

Tre vallar, E-G, observerades i den norra delen av utbyggnadsområdet. Två av vallarna, E och F, utgör tillsammans med H, en äldre åker, en enhet. De två vallarna som är mellan ungefär 0,3 och 0,35 meter höga och orienterade öst-västlig riktning utgör åkerns begränsning åt norr respektive söder. Den i norr belägna norra åkervallen sammanfaller med en på Häradskartan markerad ägogräns, fig. 5, 10 och 11.

Den tredje vallen i området, G, är ungefär 10 meter bred och mäter upp till ungefär 1-1,5 meter i höjd, fig. 8, 10 och 11. Vallen löper i ungefär nordväst-sydöstlig riktning, till del utmed den södra sidan av en i bruk varande markväg. Vallen som är belägen något norr om en på Häradskartan markerad traktgräns kan ha en ansevärd ålder.

Fig. 8. Bilden visar den större av de tre avgränsningsvallar, G, som finns i utbyggnadsområdet.
Foto från sydöst.

Utvärdering och rekommenderade åtgärder

Inom det planerade utbyggnadsområdet finns inom fyra större och mindre områden, A-D, indikationer på fornlämningar, tre avgränsningsvallar, E-G, och en äldre åker, H. Dessa kan inverka på den fortsatta planeringen av golfbaneutbyggnaden.

Delområdena A-C är till sin karaktär att betrakta som lägen för mer eller mindre permanenta boplatser, det vill säga platser där man haft just en boplatz med hus och uppehållsområden.

Område D med ett flertal mindre markförhöjningar utgör med allra största sannolikhet inte ett permanent boplatzområde. Markförhöjningarna utgör enligt vår tolkning delar av ett av de olika aktivitetsområden som kan förknippas med förhistoriska boplatser. Som tidigare nämnts gränsar området i norr mot område B där en strandvall har identifierats. Området söder om strandvallen har utgjorts av öppet vatten med högre och lägre sandrevlar som höjt sig ovan vattenytan. Dessa sandrevlar är identiska med de tidigare nämnda markförhöjningarna. Sandrevlarna kan ha utgjort platser, för tillfälliga aktiviteter som fångststation, utkiksplats etc. i samband med jakt på havsbaserat vilt som exempelvis säl och större fiskarter men även sjöfågel. På sandrevlarna kan man också ha bärgat bytet, slaktat och grovstyckat det för vidare transport till boplatzen (Knarrström & Olsson 2002), som i det här fallet helt sannolikt kan återfinnas norr om strandvallen inom delområde B. Vid och i närheten av de ovan nämnda jordfasta stenblocken i den västra delen av delområdet kan aktiviteter av både praktisk och rituell karaktär ha ägt rum under olika perioder av förhistorisk tid.

Enligt föreliggande plan är inga ingrepp i anslutning till RAÄ 22 aktuella. Om ingrepp blir aktuella i framtiden krävs sannolikt arkeologisk utredning i form av sökschaktsgrävning innan ingrepp sker.

De avgränsningsvallar och den äldre åkermark, E-H, som identifierades vid inventeringen är av senare datum men även dess lämningar har ett kulturhistoriskt värde.

Matjordstäcket i området är tunt och därför är risken stor att de ingrepp som anläggandet av nya golfbanor innebär kommer att skada fornlämningar. Detta gäller även inom partier där direkta schaktningsarbeten inte är aktuella. Till exempel är risken stor att den plöjning, harvning och stenplockning som föregår anläggandet av fairways skadar lämningar som finns under matjorden. I stora delar av området där nya banor är tänkta att placeras berörs i större eller mindre omfattning ytor som tolkats som möjliga fornlämningsområden.

Det är helt uppenbart så att enbart justeringar av bansträckningar inte på ett smidigt och enkelt sätt löser problemet med att skydda eventuella fornlämningar.

Nyanläggning av banor bör genomföras utan markingrepp, det vill säga i påförda massor med fiberduk mellan befintlig markyta och de påförda massorna. Om detta inte är praktiskt genomförbart kan det inom delar av utbyggnadsområdet bli aktuellt med en arkeologisk utredning i form av sökschaktsgrävning.

Södra Sandby 22 december 2003

Bo Bondesson Hvid

Referenser

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

Edring, Anders. 2001

Rapport, Översiktlig arkeologisk utredning. Åhus Väster. Anders Edring, 2001:12 *Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne*.

Knarrström, Bo & Olsson Marie

I skuggan av Tågerup en fångststation från Jägarstenålder. *Ale Kulturhistorisk Tidskrift för Blekinge, Halland och Skåne*. 2:2002

Sveriges Nationalatlas

Atlas över Skåne, Uppsala 1999

Arkeologiska termer

Nedan följer förklaringar till de specialtermer som används i rapporten.

Anläggningar

I arkeologiska sammanhang är anläggningar de spår i marken som visar på markgrepp under äldre tid. En härd syns som en färgning av sot och träkol, kanske finns det också en stensamling som man eldat på. Man talar också, något ologiskt, om exempelvis gropar och stolphål. Det som då åsyftas är de mörka fyllningarna i det som en gång varit gropar och stolphål.

Arkeologisk utredning

Om man misstänker att det finns fornlämningar på en yta som skall bebyggas eller schaktas, så skall en arkeologisk utredning genomföras. Utredningen kan utföras i två steg. Steg 1 omfattar vanligen inventering och steg 2 innebär provschaktsgrävning.

Boplatslägen

Områden som uppfyller boplatstkriterier från olika delar av förhistorisk och historisk tid, men där fyndmaterial eller annat bevis för bosättning inte påträffats, rubriceras boplatsslägen.

Förhistorisk tid

Som förhistorisk tid räknas i Sverige tiden fram till medeltiden. Från och med medeltiden finns det historiska källor som berättar om händelser och levnadsförhållanden. Exempel på historiska källor är skattelängder, brev och annan skriven information från tiden.

Kulturlager

Kulturlager är benämningen på de jordlager som bildats till följd av mänsklig aktivitet, framförallt genom bosättning. I kulturlagerna återfinns ofta borttappade och kasserade föremål. Sot och kol från eldstäder har tillsammans med förmultnat organiskt material färgat lagren mörka.

Slagen flinta

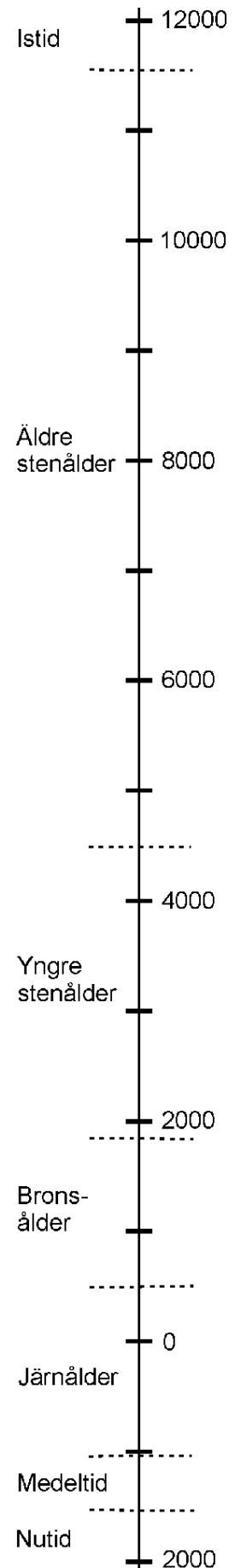
Flinta som avsiktligt bearbetats av människan är slagen. Arkeologiska fynd har visat att man använt redskap av sten, men också av ben, horn och metall, för att bearbeta flintan. Slagen flinta förekommer såväl under stenålder som under brons- och järnålder.

Tvärpil

Namnet har denna typ av pil av flinta fått på grund av att eggen är tvär. Tvärpilar har varit i bruk under såväl äldre som yngre stenålder.

Fig. 9. Delområde D, på bilden kan markförhöjningarna skönjas. I förgrunden det mindre av de två markfasta stenblocken i delområdet. I bakgrunden strandvallen. Foto från söder.

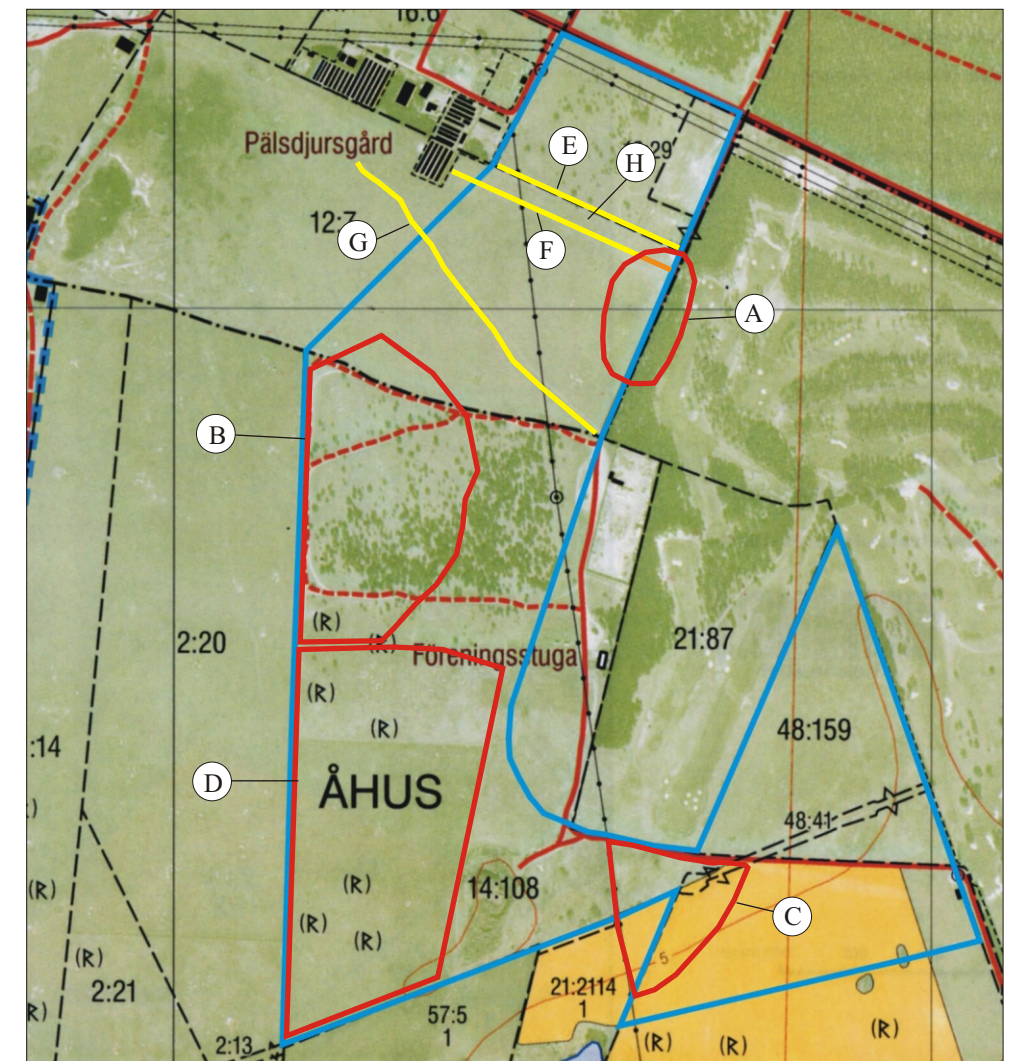

Fig.10. Fornlämningsområdena, A-D, markerade med rött, gränsvallarna, E-G, markerade med gult, åkerytan H återfinns mellan vall E och F. Utdrag från Fastighetskartans blad 3E 0a Horna. Skala 1:10 000.

Fig. 11. Fornlämningsområdena , A-D, markerade med rött, gränsvallarna, E-F, markerade med gult, åkerytan, H, återfinns mellan vall E och F. Utdrag från ritning utförd av T. NORDSTRÖM LANSKAPSARKITEKTER AB. Skala 1:5000.